

nych, demokratycznych podstaw legitymacyjnych", w społeczeństwie zachodniemieckim wykształcił się, już w chwili obecnej interesująco prezentujący się tzw. „alternatywny (protestacyjny) potencjał wyborczy”²⁸. Zmonopolizowanie przez partie mechanizmów kształtowania woli politycznej oraz ich działalność przekonują coraz szersze grupy społeczne o predyspozycyjnej niewłaściwości oraz faktycznym niereprezentowaniu ich interesów przez partie zasiadające w *Bundestagu*. Prawie jedna czwarta dotychczasowych wyborców tych sił gotowa jest odmówić im swego dalszego poparcia na rzecz bliżej i w tej chwili jeszcze niezdefiniowanego ruchu protestacyjnego. Jedni z nich opowiadają się za nadaniem mu cech organizacyjnych w ramach nowej partii (5,2% głosujących w 1976 roku i 6,8% respondentów w 1980 r.), inni natomiast są zdania, że powinien posiadać cechy antypartyjności, co najwyżej *quasi* partyjności, utożsamianej np. z ruchem „zielonych”²⁹.

Wyniki zbliżających się serii wyborów krajowych, a w dalszej perspektywie również i do *Bundestagu* wykażą, czy i w jakim stopniu istnienie wskazanego potencjału alternatywnego stanie się ewentualnie punktem oparcia dla sił, dążących do dezintegracji zachodniemieckiego systemu partyjnego. Jej wyraźniejsze zarysowanie się w najbliższych wyborach do *Bundestagu* byłoby równoznaczne z początkiem kolejnego etapu jego rozwoju.

Janusz Janiszewski

POZYCJA RFN W EWG W ZAKRESIE OGÓLNYCH WYDATKÓW NA PRACĘ BADAWCZE I ROZWOJOWE

WSTĘP

Rola, jaką dane państwo odgrywa w gospodarce świata, kontynentu czy określonego ugrupowania ekonomicznego, stanowi wypadkową działania całego szeregu czynników. Należy do nich również zakres, w jakim w danym kraju realizuje się, a co za tym idzie — finansuje prace badawcze i rozwojowe (B+R)¹. Stanowi to konsekwencję faktu, iż współcześnie, w warunkach rewolucji naukowo-technicznej, prace te nabrały rangi, pierwszoplanowego czynnika rozwoju ekonomicznego. Bez wyzyskania ich wyników w procesie produkcji stał się nie do pomyślenia — na dłuższą metę — wzrost gospodarczy.

Chcąc zatem przeanalizować tak ważny problem, jak ewolucja roli Republiki Federalnej Niemiec w życiu gospodarczym EWG, należy również scharakteryzować zmiany pozycji tego kraju w ugrupowaniu w zakresie ogólnych wydatków na B+R. Omówieniu tego ostatniego zagadnienia, dotychczas raczej pomijanego w literaturze polskiej, poświęcony jest niniejszy artykuł. Pierwotny zamysł przedsta-

²⁸ G. Meyer, *Thesen zur Kritik der empirischen Wahlforschung in der Bundesrepublik Deutschland*. PVJS 2-3/1977, ss. 169-194; R. O. Schultze, *Nur Partelenverdrossenheit und diffuser Protest? Systemfunktionale Fehlinterpretationen der grünen Wahlerfolge*. ZPF 2/1980, ss. 293-296; E. Schmidt-Jortzig, *Bürgerschaftliches Aufbegehren. Zur verfassungsrechtlichen und verfassungstheoretischen Einordnung von Bürgerinitiativen*. APZG 38/1979, s. 12.

²⁹ *Bundestagswahl 1980*, op. cit., ss. 40-44; R. O. Schultze, op. cit., ss. 293-296 i 313.

¹ Przez prace badawcze rozumie się zarówno badania podstawowe, jak i stosowane.

wienia tej problematyki w latach sześćdziesiątych i siedemdziesiątych na skutek ograniczeń natury statystycznej musiał ulec zawężeniu do okresu 1964-1975.

W artykule przeprowadza się analizę pozycji RFN w EWG i jej zmian, zarówno jeśli chodzi o wielkość ogólnych wydatków na prace badawcze i rozwojowe, jak i udział tych wydatków w produkcie społecznym brutto (wewnętrznym)². Porównanie wysokości nakładów szeregu krajów na B+R wymaga wyrażenia ich w jednej jednostce walutowej oraz uwzględnienia różnic cen towarów i usług oraz płac. Najczęściej w celu dokonywania tego rodzaju porównań stosuje się w przeliczeniach kursy walutowe. Uzyskane w ten sposób dane mogą jednak zniekształcać i niejednokrotnie zniekształcającą relacje między realną wartością wydatków poszczególnych krajów. Kursy walutowe kształtują się bowiem w zależności od rozmiarów popytu na daną walutę i jej podaży.

Stąd też przeprowadzając w niniejszym artykule porównania międzynarodowe, dotyczące wysokości ogólnych nakładów na B+R, wykorzystuje się w obliczeniach, w miarę istnienia stosownych danych statystycznych, obok kursów walutowych (marki zachodnioniemieckiej do odpowiednich walut), również i parytety siły nabywczej walut³. Użyte parytety bazują na wydatkach budżetu, którym dysponuje pracobiorca o średnim dochodzie i tym samym odnoszą się do specyficznego koszyka towarów i usług (czyli koszyka towarów i usług, z których korzysta pracobiorca). Stąd też zastosowanie tychże parytetów pozwala jedynie w przybliżeniu określić realną wielkość nakładów danego kraju na prace badawcze i rozwojowe.

Najwłaściwszym niewątpliwie rozwiązaniem byłoby wykorzystanie w obliczeniach parytetów siły nabywczej walut, dotyczących sfery B+R. Ustalenie ich napotyka jednak — wobec istnienia dużych luk w informacjach statystycznych — na ogromne trudności.

Ukazanie zmian, jakim ulegała w latach 1964-1975 pozycja Niemiec Zachodnich w Europejskiej Wspólnocie Gospodarczej w dziedzinie ogólnych wydatków na prace badawcze i rozwojowe, wymaga na wstępie pokazania, jak ta pozycja kształtowała się w roku wyjściowym analizy. Problem ten zostanie oświetlony w pierwszej części artykułu, przy czym porówna się z RFN nie tylko państwa należące ówczesnie do Wspólnoty (bez Luksemburga), ale i kraje, które przystąpiły do tej organizacji w latach późniejszych (W. Brytania, Dania i Irlandia). W drugiej części artykułu scharakteryzuje się wzrost ogólnych nakładów na B+R w Republice Federalnej w latach 1964-1975 oraz konsekwencje, jakie z tego faktu wynikły dla pozycji RFN w EWG w zakresie owych wydatków.

I. POZYCJA REPUBLIKI FEDERALNEJ W ROKU 1964 W EWG W ZAKRESIE OGÓLNYCH NAKŁADÓW NA B+R

Przy omawianiu pozycji, jaką RFN zajmowała w EWG w 1964 r. w zakresie ogólnych wydatków na prace badawcze i rozwojowe, rodzi się najpierw pytanie, który z krajów odgrywających zasadniczą rolę w życiu gospodarczym Wspólnoty, tzn. Republika Federalna czy Francja, przeznaczał wówczas wyższe fundusze na owe prace. Dane zawarte w tabeli I, a uzyskane w stosunku do krajów porówny-

² Pojęcie ogólnych wydatków na B+R nie obejmuje w niniejszym artykule funduszy wydatkowskich na nauki społeczne i humanistyczne.

³ Stanowią one średnią geometryczną dwóch parytetów (marki zachodnioniemieckiej do waluty kraju porównywanego z RFN): parytetu obliczonego przy ważeniu zachodnioniemieckim oraz parytetu ustalonego przy ważeniu odnoszącym się do porównywanego państwa. Wielkości obydwu tych parytetów podają roczniki statystyczne Republiki Federalnej.

wanych z RFN, przy użyciu w obliczeniach przeciętnego kursu dewizowego, składają do wniosku, iż krajem tym była Francja. Według bowiem tychże danych, Francja wydawała w 1963 niewiele niższe środki na B+R niżli Niemcy Zachodnie w 1964 r., a w latach 1963-1967 nastąpił bardzo znaczny ich przyrost; wynosił on przeciętnie w skali rocznej 1 090 mln DM.

Wniosek o przeznaczaniu przez Francję wyższych nakładów na prace badawcze i rozwojowe odzwierciedlał najprawdopodobniej stan faktycznie istniejący w tej dziedzinie, gdyż w latach sześćdziesiątych przeciętny kurs dewizowy marki do franka francuskiego nie różnił się w zasadzie od stosowanego przez nas specjalnego parytetu ich siły nabywczej.

W 1964 r. RFN wyasygnowywała znaczniejsze kwoty na prace badawcze i rozwojowe niż Holandia, Włochy i Belgia⁴. Różnice w wysokości nakładów były przy tym bardzo znaczne. Wyprzedzając Holandię, Włochy i Belgię pod względem wielkości ogólnych nakładów na B+R, Republika Federalna była drugim z kolei krajem Wspólnoty o najwyższych tego rodzaju nakładach.

Ponieważ RFN dysponowała silniejszym potencjałem ekonomicznym niż Francja, a przeznaczała mniejsze sumy na B+R, również i udział tych wydatków w wewnętrznym produkcie społecznym brutto był tam niższy. Zamykał się on w Republice Federalnej Niemiec w 1964 r. wielkością 1,4%, czyli o 0,3 punkta procentowego niższą aniżeli we Francji w 1963 r. (por. tabela II). W praktyce dyferencja, istniejąca między obydwoma krajami w 1964 r., była najprawdopodobniej jeszcze głębsza, na co wskazywałyby istotny wzrost udziału globalnych funduszy na B+R w PSB (wewnętrznym), jaki nastąpił we Francji w latach 1963-1967; przeciętnie rocznie wynosił on wówczas ponad 0,1 punkta procentowego.

Przewaga, jaką RFN posiadała w 1964 r. nad Belgią i Włochami w zakresie wielkości ogólnych nakładów na prace badawcze i rozwojowe, była znacznie większa niż wynikałoby to z różnic w rozmiarach potencjałów gospodarczych. Stąd też udział tych nakładów w wewnętrznym produkcie społecznym brutto kształtował się w obydwu krajach na znacznie niższym poziomie niż w Republice Federalnej Niemiec (por. tabela II).

Odmienne przedstawiała się sytuacja w przypadku Holandii. Jej ogólne wydatki na B+R były w stosunku do wielkości potencjału gospodarczego wyższe aniżeli w Niemczech Zachodnich — i to znacznie. Udział globalnych funduszy, przeznaczanych na prace badawcze i rozwojowe w PSB (wewnętrznym) wynosił mianowicie w Holandii 1,9%, a więc był o 0,5 punkta procentowego wyższy niżli w RFN. Republika Federalna ustępowała zatem w 1964 r. — w EWG — pod względem wysokości ogólnych nakładów na B+R, wyrażonych w liczbach relatywnych, nie tylko Francji, ale również Holandii.

Pozycja, jaką RFN zajmowała w zakresie globalnych wydatków na prace badawcze i rozwojowe w gronie ośmiu państw zachodnioeuropejskich, a więc członków EWG (bez Luksemburga) oraz Wielkiej Brytanii, Danii i Irlandii była słabsza aniżeli wśród samych państw członkowskich Wspólnoty.

Republika Federalna wydawała w 1964 r. znacznie niższe sumy na B+R aniżeli W. Brytania. W praktyce różnice w rozmiarach tychże funduszy były najprawdopodobniej jeszcze wyższe niż wykazuje to tabela I (czyli wyższe niż

⁴ Między faktyczną wysokością ogólnych nakładów na B+R Holandii Belgii i Włoch a wykazaną w tabeli I istniały przypuszczalnie — wobec występowania różnic między wielkością kursu dewizowego a specjalnego parytetu siły nabywczej walut — większe czy mniejsze odchylenia. Wydatki tych krajów, przeliczone na DM przy pomocy tegoż parytetu, wynosiły odpowiednio 1 653, 542 oraz 1 177 mln.

TABELA I

*Wielkość ogólnych wydatków na B+R w krajach zachodnioeuropejskich
w r. 1963/1964**

Nazwa kraju	Waluta narodowa	Wielkość ogólnych wydatków na B+R w mln. waluty kraju	Wielkość ogólnych wydatków na B+R w mln DM ^b
I. Kraje EWG			
1. Belgia	frank belgijski	6 411	513
2. Francja	frank francuski	6 996	5 667
3. Holandia	gulden	1 181	1 299
4. RFN	marka zachodnioniemiecka	5 745	5 745
5. Włochy	lir włoski	196 250	1 256
II. Inne kraje			
6. Dania	korona duńska	.	.
7. Irlandia	funt irlandzki	4	45
8. W. Brytania	funt szterling	771	8 558

Zródła: *Patterns of Resources devoted to Research and Experimental Development in the OECD Area, 1963-1971*. OECD, Paris 1975, s. 89; *Statistisches Jahrbuch für die Bundesrepublik Deutschland 1972, Internationale Übersichten*, s. 110; „Monatsberichte der deutschen Bundesbank” 1963, H. 12, s. 102; obliczenia własne autora.

Objaśnienia: a) wydatki Belgii, Francji, Irlandii i Włoch dotyczą r. 1963, RFN i Holandii — r. 1964, W. Brytanii — r. 1964/65; b) wydatki krajów porównywanych z RFN przeliczono na marki zachodnioniemieckie przy pomocy przeciętnego kursu dewizowego. Wyjątek pod tym względem stanowi Irlandia, w której przypadku zastosowano oficjalny kurs walutowy; c) ogólne wydatki na B+R były w r. 1964 w Danii naturalnie znacznie niższe niż w Republice Federalnej (w 1967 r. osiągnęły one poziom poniżej 364 mln DM).

TABELA II

Udział ogólnych wydatków na B+R w wewnętrznym produkcie społecznym brutto w krajach zachodnioeuropejskich w r. 1963/1964

Nazwa kraju	Wewnętrzny produkt społeczny brutto w mln waluty krajowej	Udział ogólnych wydatków na B+R w wewnątrz. produkcie społeczn. brutto (w %)
I. Kraje EWG		
1. Belgia	691 100	0,9
2. Francja	404 400	1,7
3. Holandia	60 708	1,9
4. RFN	422 140	1,4
5. Włochy	31 053 000	0,6
II. Inne kraje		
1. Dania	.	.
2. Irlandia	795	0,5
3. W. Brytania	33 064	2,3

Zródła: *Patterns of Resources Devoted to Research and Experimental Development in the OECD Area, 1963-1971* OECD, Paris 1975, s. 89; *National Accounts of OECD Countries 1975*, Vol. I; obliczenia własne autora.

Objaśnienia: *) udział globalnych funduszy przeznaczonych na B+R w wewnętrznym produkcie społecznym brutto był w Danii w 1964 r. znacznie niższy niż w RFN, co można wywnioskować z faktu, iż jeszcze w 1967/68 r. wynosił poniżej 0,8%.

2 813 mln DM). Ogólne wydatki W. Brytanii na prace badawcze i rozwojowe, przeliczone na marki zachodnioniemieckie przy użyciu specjalnego parytetu siły nabywczej walut, wynosiły bowiem 8 982 mln DM, a więc o 3 237 mln więcej niż RFN.

Ponieważ jednocześnie globalne nakłady Republiki Federalnej na B+R przewyższały bardzo istotnie odpowiednie wydatki Danii i Irlandii, plasowała się ona zatem w 1964 r., pod względem ich rozmiarów, na trzecim miejscu wśród ośmiu omawianych krajów, za Zjednoczonym Królestwem i Francją.

Udział ogólnych funduszy, wyasygnowanych na prace badawcze i rozwojowe, w PSB (wewnętrznym) osiągał naturalnie w W. Brytanii znacznie wyższy poziom aniżeli w Niemczech Zachodnich. Wynosił on mianowicie, jak to wynika z tabeli II, 2,3%, podczas gdy w Republice Federalnej — 1,4%. RFN przeznaczała dużo większy procent wewnętrznego produktu społecznego brutto na B+R niż Dania i Irlandia. W gronie ośmiu państw zachodnioeuropejskich była ona więc w 1964 r. czwartym z kolei krajem o najwyższych globalnych nakładach na B+R, wyrażonych w wartościach relatywnych, ustępując w tej dziedzinie W. Brytanii, Holandii i Francji.

W świetle przeprowadzonych tutaj rozważań musi się rodzić pytanie, jakie czynniki zdecydowały o przeznaczaniu w W. Brytanii i Francji większych wydatków oraz większego procenta produktu społecznego brutto (wewnętrznego) na B+R aniżeli w RFN oraz o wydatkowywaniu w Holandii znaczniejszej części PSB (wewnętrznego) na te cele niżli w Republice Federalnej.

Na istnieniu przewagi W. Brytanii w stosunku do RFN w zakresie wielkości ogólnych nakładów na B+R i ich udziału w produkcie społecznym brutto (wewnętrznym) oraz Holandii w stosunku do tegoż kraju, jeśli chodzi o wysokość tego udziału, zaważyły w dużej mierze warunki rozwoju gospodarczego, występujące w Niemczech Zachodnich w latach powojennych, do drugiej połowy lat pięćdziesiątych.

W okresie tym istniały szczególnie dogodne warunki dla szybkiego wzrostu gospodarczego. W wyniku inwestycji dokonanych w czasie II wojny światowej wiele gałęzi przemysłu zachodnioniemieckiego znacznie zwiększyło i unowocześniło swój potencjał produkcyjny w porównaniu z 1939 r. Na rynku wewnętrznym pojawił się w analizowanym okresie ogromny popyt odroczone (tzw. *Nachholbedarf*), zwłaszcza w gałęziach przemysłu produkującego środki konsumpcyjne, a rynek pracy charakteryzował się występowaniem dużych rezerw siły roboczej. Powstały również — wskutek przestawienia się głównych mocarstw kapitalistycznych na tory gospodarki militarnej i wobec niemałej już wówczas międzynarodowej konkurencyjności zachodnioniemieckich towarów przemysłowych — szerokie możliwości szybkiej ekspansji handlu zagranicznego RFN⁵.

Wszystkie te czynniki umożliwiały realizowanie dynamicznego wzrostu gospodarczego w Republice Federalnej bez konieczności unowocześniania — w większym stopniu — bazy produkcyjnej. Nie stwarzały więc one bodźca do finansowania przez przedsiębiorstwa i aparat państwowy — na szerszą skalę — prac badawczych i rozwojowych.

Tymi okolicznościami można w znacznym stopniu wyjaśnić fakt, iż jeszcze w 1959 r. ogólne wydatki na B+R kształtowały się w Niemczech Zachodnich na

⁵ Szerzej problem warunków rozwoju ekonomicznego Republiki Federalnej Niemiec do drugiej połowy lat pięćdziesiątych analizuje w literaturze polskiej np. Z. Nowak w książce, *Zarys czynników rozwoju gospodarczego Niemiec Zachodnich*. Instytut Zachodni, Poznań 1960.

poziomie niższym niż 1% wewnętrznego produktu społecznego brutto, a więc poniżej 2500 mln DM⁶. Tymczasem w W. Brytanii w 1958/1959 r. wydatki te stanowiły 2,1% PSB (wewnętrznego)⁷, zamykając się sumą 5602 mln DM⁸. W Holandii natomiast udział globalnych nakładów na prace badawcze i rozwojowe w wewnętrznym produkcie społecznym brutto wynosił w 1959 r. 1,49%⁹. W liczbach absolutnych nakłady owe były naturalnie niższe w Republice Federalnej Niemiec, co wynikało z różnic w wielkości potencjału gospodarczego obu krajów.

Bardzo dogodne warunki rozwoju gospodarczego, jakie przez szereg lat występowały w RFN, nie były oczywiście jedynym czynnikiem, który zaważył na istnieniu w 1964 r. przewagi W. Brytanii w stosunku do Republiki Federalnej w zakresie wielkości ogólnych funduszy przeznaczanych na B+R oraz ich udziału w PSB (wewnętrznym) oraz Holandii w stosunku do tegoż kraju, jeśli chodzi o wysokość tego udziału.

Tak np. przewaga Zjednoczonego Królestwa nad RFN wynikała także z realizowania tam na znacznie większą skalę militarnych prac badawczych i rozwojowych. W 1964 r. nakłady na B+R w sektorze militarnym oraz na prace o charakterze pokojowym w dziedzinie kosmonautyki i atomistyki zamknęły się we W. Brytanii sumą 3425 mln DM¹⁰, przy czym znaczna część tej kwoty dotyczyła sfery militarnej¹¹. Tymczasem w Niemczech Zachodnich wydano w analogicznym okresie, na te wszystkie rodzaje prac, sumę 976 mln DM¹². Znaczny jej procent obejmował naturalnie prace natury militarnej.

Podane tutaj dane dotyczące RFN mogą wydawać się paradoksalne, wywoływać niedowierzanie, gdyż państwo to — począwszy od 1955 r. — prowadziło przeciw politykę remilitaryzacji. Paradoks ten jest jednak tylko pozorny, ponieważ przez wiele lat — wobec wykazywania przez Republikę Federalną „luk technolo-

⁶ O takiej wysokości udziału ogólnych nakładów na B+R w wewnętrznym produkcie społecznym brutto można wnioskować z informacji zawartych w *Bundesbericht Forschung II* (*Deutscher Bundestag*, Drs. 5/2054, s. 219). Podaje się tam mianowicie, iż globalne fundusze przeznaczane w RFN na prace badawcze i rozwojowe stanowiły w 1959 r. 1% produktu społecznego brutto. Fundusze te pojmuje się jednak szerzej niż w niniejszym artykule, włączając do nich także środki wyasygnowane na nauki społeczne i humanistyczne. Na środki owe przypadał stosunkowo mały procent tak pojmowanych globalnych funduszy na B+R. Jeśli zatem ogólne nakłady na B+R, w rozumieniu stosowanym przez autora w artykule (czyli bez wydatków na nauki społeczne i humanistyczne), obejmowały w 1959 r. poniżej 1% PSB, na podobnym poziomie kształtował się ich udział w wewnętrznym produkcie społecznym brutto. Produkt społeczny brutto i wewnętrzny produkt społeczny brutto różniły się bowiem wówczas nieznacznie.

⁷ Obliczono na podstawie danych zawartych w: *Bundesbericht Forschung I*, Bonn 1965, s. 94; *Statistical Yearbook 1966*, United Nations, s. 553; *Statistisches Jahrbuch für die Bundesrepublik Deutschland 1965*, s. 128 (*Internationale Übersichten*).

⁸ W rzeczywistości były one najprawdopodobniej znacznie wyższe, gdyż w przeliczeniu na marki zachodniemieckie przy pomocy specjalnego parytetu siły nabywczej walut wynosiły 6138 mln DM.

⁹ Wyliczono, wyzyskując informacje zamieszczone w: *Bundesbericht Forschung I*, s. 99; *Statistical Yearbook 1966*, United Nations, s. 552.

¹⁰ Podstawę obliczenia wielkości tychże wydatków stanowiły dane zawarte w książce Ch. Laytona, *Technologischer Fortschritt für Europa. Ein Integrationsprogramm*, Europa Union Verlag, Köln 1969 (*Statistischer Anhang*, Tabelle 5).

¹¹ W rzeczywistości wydatki Zjednoczonego Królestwa na prace badawcze i rozwojowe w sektorze militarnym oraz na prace o charakterze pokojowym w dziedzinie atomistyki i kosmonautyki osiągnęły najprawdopodobniej jeszcze wyższy poziom, gdyż wynosiły one — w przeliczeniu na DM przy zastosowaniu specjalnego parytetu siły nabywczej walut — 3595 mln.

¹² Por. przypis 10.

logicznej" w dziedzinie techniki zbrojeniowej — opierano rozwój potencjału militarnego tegoż kraju w poważnej mierze na zakupach sprzętu za granicą oraz na produkcji licencyjnej względnie realizowanej we współpracy z innymi krajami kapitalistycznymi.

Do zaistnienia w 1964 r. przewagi Francji nad Republiką Federalną w dziedzinie wysokości ogólnych nakładów na B+R i ich udziału w wewnętrznym produkcie społecznym brutto nie przyczyniło się i nie mogło się przyczynić występowanie w RFN, do drugiej połowy lat pięćdziesiątych, bardzo korzystnych warunków wzrostu gospodarczego. Również bowiem i we Francji finansowano w latach pięćdziesiątych, na małą skalę, prace badawcze i rozwojowe. Np. w 1959 r. ogólne wydatki na tenże cel stanowiły tam poniżej 0,8% wewnętrznego produktu społecznego brutto¹³, zamykając się sumą niższą niżli 1 902 mln DM¹⁴.

Istnienie w 1964 r. różnic między RFN a Francją w zakresie wielkości globalnych nakładów na B+R i ich udziału w PSB (wewnętrznym) na korzyść tego ostatniego kraju, spowodowane było w istotnym stopniu realizowaniem na znacznie większą skalę, wojskowych prac badawczych i rozwojowych oraz prac o charakterze pokojowym w sferze atomistyki. Jak wynika z dostępnych danych statystycznych, nakłady na owe aktywności wynosiły w Niemczech Zachodnich w 1964 r., szacunkowo, około 836 mln DM, a więc były w przybliżeniu o 1 379 mln DM niższe aniżeli we Francji w roku poprzednim¹⁵. Nie należy przy tym zapominać, iż wydatki francuskie w 1964 r. najprawdopodobniej znacznie wzrosły.

II. WZROST OGÓLNYCH NAKŁADÓW NA B+R W RFN W LATACH 1964-1975 A JEJ POZYCJA W EWG W ZAKRESIE TYCH WYDATKÓW

Jak już tu zwrócono uwagę, przez szereg lat powojennych panowały w Niemczech Zachodnich bardzo korzystne warunki rozwoju gospodarczego. Warunki te zaczęły ulegać pogorszeniu w drugiej połowie lat pięćdziesiątych. Zjawisko to wyrażało się w zaniku rezerw siły roboczej na rynku pracy i pojawieniu się w tym zakresie „wąskich gardeł”, w relatywnym spadku popytu na rynku wewnętrznym na dobra inwestycyjne i konsumpcyjne, jak i w dużym zaostrzeniu się konkurencji na rynkach zagranicznych, na których operowały przedsiębiorstwa zachodnioniemieckie. Koniecznością stawało się zatem położenie o wiele silniejszego niż uprzednio nacisku na intensyfikację postępu naukowo-technicznego. Było to zadanie tym bardziej domiśle, że w świecie narastała rewolucja naukowotechniczna, a już w szeregu bardzo ważnych dziedzinach (np. w kosmonautyce, atomistyce, elektronicznej technice obliczeniowej) wytworzyła się poważna „luka technologiczna” dzieląca RFN od Stanów Zjednoczonych. Zachodziła więc i potrzeba zrewidowania dotychczasowej, mało aktywnej polityki państwa i przedsiębiorstw

¹³ Obliczono, wyzyskując informacje zamieszczone w: *Bundesbericht Forschung I*, s. 97; *Statistical Yearbook 1966*, United Nations, s. 551; *Statistisches Jahrbuch für die Bundesrepublik Deutschland 1965*, s. 128. Podana w tekście suma 1 902 mln DM — to wielkość obejmująca także środki na nauki społeczne i humanistyczne. Ogromną jej większość stanowiły ogólne nakłady na B+R, w rozumieniu tego pojęcia stosowanym w niniejszym artykule.

¹⁴ Ogólne wydatki na prace badawcze i rozwojowe, przeliczone na DM przy pomocy specjalnego parytetu siły nabywczej walut, wynosiły we Francji w tym roku poniżej 1 969 mln DM.

¹⁵ Obliczono, opierając się na danych zamieszczonych w: Ch. Layton, *op. cit.* (*Statistischer Anhang*, Tabelle 5, 11, 12).

w zakresie finansowania prac badawczych i rozwojowych. Wynikała ona także ze względów polityczno-militarnych.

Wszystkie te czynniki spowodowały, iż w latach sześćdziesiątych przystąpiono w Republice Federalnej Niemiec do wzmożonego finansowania prac badawczych i rozwojowych. Nakłady na te cele zaczęły wzrastać znacznie szybciej niż poprzednio. Ogólne wydatki na B+R, które potrzebowały piętnastu lat, aby osiągnąć w 1964 r. niemają co prawda sumę 5 745 mln DM, u końca lat sześćdziesiątych wynosiły już 10 433 mln DM, czyli były 1,82 raza wyższe aniżeli w tymże roku. W ciągu dwóch pierwszych lat siedemdziesiątych nastąpił wzrost wydatków o wielkości dotychczas niespotykanej w historii Republiki Federalnej, w skali tak krótkiego okresu. Zwiększyły się one bowiem wówczas aż o prawie 5,2 mld DM. Stąd też w 1971 r. ogólne nakłady na B+R przewyższały już o 2,72 raza analogiczne wydatki w 1964 r. W ciągu czterech następnych lat przyrost globalnych funduszy na prace badawcze i rozwojowe był znaczny. W porównaniu z początkiem lat siedemdziesiątych uległ on wszelako dużemu osłabieniu, wynosząc przeciętnie w skali rocznej 1 540 mln DM. Zaważyła na tym w istotnej mierze sytuacja gospodarcza Republiki Federalnej. W latach 1972-1975 przeważały mianowicie okresy słabej koniunktury i tendencji recesyjnych, co odbijało się negatywnie na wielkości środków, wyasygnowanych na prace badawcze i rozwojowe. Ostatecznie, w połowie lat siedemdziesiątych, ogólne nakłady RFN na B+R osiągnęły poziom 21 767 mln DM, czyli 3,80 raza wyższy aniżeli w 1964 r.

Jak wynika z tych konstatacji, w latach 1964-1975 w Niemczech Zachodnich bardzo silnie rosły sumy, wydatkowane na prace badawcze i rozwojowe. Wzrost ten był niewątpliwie istotny również przy uwzględnieniu ruchu cen. Mimo że od 1962 r. ceny w Republice Federalnej także znacznie wzrosły, globalne wydatki na prace badawcze i rozwojowe, mierzone w cenach z tegoż roku, podniosły się w okresie 1964-1975 w przybliżeniu $2\frac{1}{4}$ raza¹⁶.

Do uzyskania powyższego przyrostu ogólnych nakładów na B+R przyczynił się tak aparat państwowy, jak i gospodarka. Przyrost ten w 46% wynikał ze zwiększenia wydatków budżetowych przez państwo oraz w 51% z podniesienia nakładów, finansowanych przez przedsiębiorstwa z własnej akumulacji. Aparat państwowy podwyższył mianowicie środki przeznaczone na B+R o 7 359 mln DM — z 2 354 mln w 1964 do 9 713 mln DM w 1975 r., a firmy rozszerzyły swe własne nakłady na ten cel o 8 224 mln DM — z 3 286 mln w 1964 do 11 510 mln DM w 1975 r.¹⁷

Jak wynikałoby zatem z podanych tutaj danych, rola przedsiębiorstw RFN w rozwoju ogólnych wydatków na B+R byłaby większa aniżeli aparatu państwowego. Faktycznie jednak było inaczej, gdyż aparat państwowy nie ograniczał się do bezpośredniego finansowania prac badawczych i rozwojowych. Prowadził on także politykę pośredniego ich popierania, czyli działalność polegającą w szczególności na stymulowaniu finansowania B+R przez różne podmioty (zwłaszcza przedsiębiorstwa).

¹⁶ Podstawę do wyrażenia wydatków w cenach stałych stanowiły dane na temat wielkości produktu społecznego brutto w cenach rynkowych i stałych, pochodzące z następujących opracowań statystycznych: *Forschung und Entwicklung in der Wirtschaft 1971*, Stifterverband für die deutsche Wissenschaft, Tabelle 3; *Forschung und Entwicklung in der Wirtschaft 1975*, Stifterverband für die deutsche Wissenschaft, Tabelle 3.

¹⁷ Por. *International Statistical Year for Research and Development. A Study of Resources Devoted to R. & D. in OECD Member Countries in 1963/1964*. OECD, Paris 1968, s. 42; *International Statistical Year 1975. International Survey of the Resources Devoted to R. & D. by OECD Member Countries*. OECD, Paris 1979, s. 46 (pochodzące z tych źródeł dane, odnoszące się do wydatków państwowych, na B+R są nieznacznie zawyżone).

Realizowanie tej polityki powodowało, że poważną część nakładów gospodarki na B+R, pochodzących z akumulacji firm, faktycznie finansował aparat państwowy. Pozwalając na uzyskanie przez przedsiębiorstwa znacznych korzyści natury fiskalnej, państwo wpływało na intensyfikację wzrostu owych nakładów. Gdyby bowiem nie wykorzystywano odpowiednich środków polityki pośredniego popierania B+R, wzrost ten byłby niewątpliwie niższy.

O tak ważkim znaczeniu polityki pośredniego popierania prac badawczych i rozwojowych zadecydowało stosowanie udogodnień podatkowych, regulowanych dekretami ministrów krajowych (senatorów) ds. finansów z grudnia 1958 r. oraz zarządzeniem dyrekcji naczelnej ds. finansów (mieszczącej się w Düsseldorfie) z sierpnia 1963 r.

Udogodnienia te dotyczyły przeważającej części własnych wydatków gospodarki na B+R. Obejmowały one mianowicie bieżące nakłady na badania podstawowe i prace naukowe, zmierzające do stworzenia nowych względnie znacznego udoskonalenia już istniejących towarów i technologii wytwarzania, a także i wydatki na finansowanie kosztów bieżącej działalności wspólnej placówki naukowej, założonej przez przedsiębiorstwa oraz umów badawczych, zawartych wspólnie przez firmy z instytucjami naukowymi¹⁸.

Wszystkie te nakłady zakwalifikowano do tzw. wydatków zakładowych, czyli wydatków, które powstają w przedsiębiorstwie w związku z jego działalnością. Potrąca się je przy ustalaniu dochodu firmy, będącego przedmiotem opodatkowania, co prowadzi do zmniejszenia świadczeń podatkowych przedsiębiorstwa¹⁹.

Zaliczenie przeważającej części własnych funduszy firm, wydawanych na prace badawcze i rozwojowe, do tzw. wydatków zakładowych doprowadziło w latach 1964-1975 do potrącenia z dochodu, stanowiącego przedmiot opodatkowania, sum niewątpliwie rzędu kilkudziesięciu miliardów marek. Zaniżeniu uległy więc niektóre podatki uiszczane przez przedsiębiorstwa, przy czym najbardziej zmniejszyły się świadczenia z tytułu podatku korporacyjnego²⁰. W tym bowiem przypadku stopa opodatkowania zysku pozostającego do dyspozycji firm wynosiła aż 51%, a na płatników tego podatku przypadła ogromna większość bieżących wydatków gospodarki na prace badawcze i rozwojowe, pochodzących z akumulacji przedsiębiorstw. Na skutek obniżenia podatku korporacyjnego, państwo finansowało ponad połowę bieżących, własnych nakładów firm na B+R, płacących tenże podatek.

Powstaje pytanie, jak wzrost ogólnych wydatków na B+R w RFN w latach 1964-1975 kształtował się na tle siedmiu badanych krajów zachodnioeuropejskich i jakie stąd wynikły konsekwencje dla pozycji Niemiec Zachodnich w Europejskiej Wspólnocie Gospodarczej w zakresie owych wydatków.

Jak wynika z tabeli III, RFN miała, przypuszczalnie z wyjątkiem lat 1964-1967, przewyższać Francję pod względem wielkości przyrostu globalnych nakładów na prace badawcze i rozwojowe i to częstokroć znacznie. Tak też było fak-

¹⁸ Umowy musiały jednak dotyczyć badań podstawowych lub prac naukowych, zmierzających do rozwinięcia nowych produktów i metod wytwarzania albo do dokonania istotnych zmian w istniejących już towarach i technologiach produkcji.

¹⁹ Określone wyżej rodzaje wydatków firm na B+R ulegają przy tym natychmiastowemu potrąceniu.

²⁰ Podatek ten odnosi się do towarzystw kapitałowych, spółdzielni zarobkowych i gospodarczych, organizacji ubezpieczeniowych, pozostałych osób prawnych prawa prywatnego, zrzeczeń pozbawionych osobowości prawnej, fundacji i innych majątków „celowych” oraz korporacji prawa publicznego, prowadzących działalność gospodarczą. Podstawa opodatkowania — to suma dochodów, osiągniętych przez podmiot obciążony podatkiem, pomniejszona m. in. o tzw. wydatki potrącalne.

TABELA III
Wielkość ogólnych wydatków na B+R w krajach zachodnioeuropejskich
w latach 1963/1964 - 1975

Nazwa kraju	Rok	Waluta narodowa	Wielkość ogólnych wydatków na B+R w walucie krajowej (w mln)	Wielkość ogólnych wydatków na B+R w mln DM ^a)
I. Członkowie EWG od początku istnienia organizacji				
1. Belgia				
	1963	frank belgijski	6 411	513
	1967		11 230	902
	1969		13 055	1 022
	1971		17 581	1 260
	1973		22 796	1 559
	1975		28 108	1 880
2. Francja				
	1963	frank francuski	6 996	5 667
	1967		12 378	10 026
	1969		13 860	10 534
	1971		16 298	10 268
	1973		19 389	11 633
	1975		25 657	14 624
3. Holandia				
	1964	gulden	1 181	1 299
	1967		1 775	1 970
	1969		2 119	2 289
	1971		2 620	2 620
	1973		3 109	2 954
	1975		4 052	3 930
4. RFN				
	1964	marka zach niem.	5 745	5 745
	1967		8 337	8 337
	1969		10 433	10 433
	1971		15 609	15 609
	1973		18 191	18 191
	1975		21 767	21 767
5. Włochy				
	1963	lir włoski	196 250	1 256
	1967		314 015	2 010
	1969		433 938	2 734
	1971		572 519	3 206
	1973		713 897	3 284
	1975		1 080 875 ^b	4 107
II. Członkowie od 1973 r.				
6. Dania				
	1967/68	korona duńska	637 ^c	364
	1969		1 090 ^c	568
	1971		1 074 ^c	504
	1973		1 654 ^c	729
	1975		2 324 ^c	997
7. Irlandia				
	1963	funt irlandzki	4	45
	1967		6	58
	1969		9	79
	1971		13	114
	1975		28	149
8. W. Brytania				
	1964/65	funt szterling	771	8 558
	1967/68		962	10 544
	1969/70		1 082	10 149
	1970/71		1 054	9 212
	1972/73		1 310	10 441
	1975/76		2 139 ^d	11 658

Źródła: *Patterns of Resources Devoted to Research and Experimental Development in the OECD Area, 1963 - 1971*. OECD, Paris 1975, s. 89; *Faktenbericht 1977 zum Bundesbericht Forschung V, Deutscher Bundestag*, Drs. 8/1116, s. 248; *International Statistical Year 1975, International Survey of the Resources Devoted to R.a.D by OECD Member Countries*. OECD, Paris 1979, s. 46; *Statistisches Jahrbuch für die Bundesrepublik Deutschland 1972*, s. 110 (*Internationale Übersichten*); 1976, s. 681; „*Monatsberichte der deutschen Bundesbank*” 1963, H. 12, s. 102; 1968, H. 3, s. 109; 1970, H. 1, *Statistischer Teil*, s. 72, 1972, H. 1, *Statistischer Teil*, s. 78; *Börsen- und Wirtschaftshandbuch 1975*, s. 160; obliczenia własne.

Objaśnienia: ^a) wydatki krajów porównywanych z RFN przeliczono na marki zachodniemieckie przy pomocy przeciętnego kursu dewizowego. Wyjątek stanowi Irlandia, w której przypadku zastosowano za lata 1963, 1967, 1969 i 1971 oficjalny kurs walutowy, za 1975 r. - kurs walutowy z 31 grudnia tegoż roku; ^b) wielkość nieznacznie zaniżona, gdyż w jej skład nie wchodzi wydatki instytucji o charakterze niekomercyjnym; ^c) dane obejmują również wydatki na prace badawcze i rozwojowe w zakresie nauk humanistycznych i społecznych; ^d) dane przypuszczalnie nieznacznie obniżone (o kilka mln funtów szterlingów), ponieważ ujmują nakłady szkół wyższych za 1974/75 r.

tycznie, jakkolwiek w pewnych okresach, a mianowicie w latach 1971-1975 przewaga Republiki Federalnej kształtowała się — wobec istnienia znacznych odchyleń między wielkością przeciętnego kursu dewizowego marki do franka a stosowanego przez nas parytetu ich siły nabywczej — najprawdopodobniej na innym poziomie niż wskazuje to tabela III. I tak w latach 1971-1973 przewaga ta wynosiła, przy zastosowaniu w obliczeniach parytetu siły nabywczej walut, 488 mln DM a więc była o 729 mln DM niższa od sumy wynikającej z tabeli III. W latach 1973-1975 zamknęła się natomiast kwotą 796 mln DM, czyli o 211 mln wyższą niż podaje tabela.

Wyższy w Republice Federalnej aniżeli we Francji wzrost globalnych wydatków na B+R spowodował, iż RFN, która jeszcze w 1967 r. wyraźnie ustępowała temu krajowi w cztery lata później znacznie go wyprzedzała. Ogólne nakłady Francji na prace badawcze i rozwojowe były mianowicie w 1971 r. — przy użyciu w obliczeniach przeciętnego kursu dewizowego marki do franka — o 5 341 mln DM niższe aniżeli w Niemczech Zachodnich, przy zastosowaniu natomiast parytetu siły nabywczej walut — o 3 549 mln DM. RFN była więc w 1971 r. krajem wydającym w EWG najwyższe sumy na B+R. W ciągu następnych czterech lat różnice między obydwojoma państwami, w wielkości ogólnych wydatków na prace badawcze i rozwojowe, uległy dalszemu zwiększeniu na korzyść Republiki Federalnej. Jak wynika z tabeli III, miały one wynosić w 1973 r. — 6 558 mln DM oraz w 1975 r. — 7 143 mln DM. W rzeczywistości różnice te były najprawdopodobniej mniejsze a to znacznie, gdyż przy wykorzystaniu w przeliczeniach specjalnego parytetu siły nabywczej marki do franka kształtowały się odpowiednio na poziomie 4 037 i 4 833 mln DM.

W latach 1964-1975 następował w RFN szybszy wzrost ogólnych nakładów na B+R aniżeli w W. Brytanii. Stąd też można było obserwować proces systematycznego polepszania pozycji Niemiec Zachodnich w zakresie wielkości owych wydatków w stosunku do tegoż kraju. Wprawdzie tabela III wykazuje, że już w 1969 r. globalne nakłady na prace badawcze i rozwojowe osiągnęły w Republice Federalnej Niemiec wyższy poziom aniżeli w W. Brytanii (o 284 mln DM), tym niemniej według wszelkiego prawdopodobieństwa, Zjednoczone Królestwo wydatkowało jednak jeszcze w 1969 r. znacznie wyższe sumy na B+R, gdyż wynosiły one — w przeliczeniu na DM przy pomocy specjalnego parytetu siły nabywczej marki do funta szterlinga — 11 642 mln. Tymczasem ogólne nakłady Niemiec Zachodnich na prace badawcze i rozwojowe zamykały się sumą 10 433 mln DM. RFN wyprzedziła W. Brytanię na początku lat siedemdziesiątych. Bardzo znaczną przewagę, jaką wówczas osiągnęła, zwiększyła w latach następnych²¹.

Uzyskanie przez Niemcy Zachodnie przewagi nad Zjednoczonym Królestwem w zakresie wielkości ogólnych wydatków na B+R spowodowało, iż również w rozszerzonej (w 1973 r.) EWG, RFN stała się krajem o najwyższych tego rodzaju nakładach.

Dysponując dużo większym potencjałem ekonomicznym aniżeli Włochy, Holandia i Belgia, RFN w latach 1964-1975 znacznie intensywniej podwyższała nakłady na B+R niżli te trzy kraje. Stąd też zasadnicze różnice w wielkości nakła-

²¹ Różnice w wielkości ogólnych nakładów na B+R, występujące w pierwszej połowie lat siedemdziesiątych między RFN a W. Brytanią, jakkolwiek przybrały znaczne rozmiary, były najprawdopodobniej niższe niż to wynika z tabeli III. Globalne fundusze przeznaczane w W. Brytanii na prace badawcze i rozwojowe, przeliczone na DM przy użyciu specjalnego parytetu siły nabywczej walut, wynosiły bowiem w 1970/71 r. — 11 046, 1972/73 — 13 021, 1975/76 — 16 428 mln DM.

TABELA IV

Udział ogólnych wydatków na B+R w wewnętrznym produkcie społecznym brutto w krajach zachodnioeuropejskich w latach 1963/1964 - 1975

Nazwa kraju	Rok	Wewnętrzny produkt społeczny brutto w mln waluty krajowej	Udział ogólnych wydatków na B+R w wewnętrzn. produk. społecz. brutto (%)
I. Członkowie EWG od początku istnienia organizacji			
1. Belgia			
	1963	691 100	0,9
	1967	969 700	1,2
	1969	1 151 300	1,1
	1971	1 402 300	1,3
	1973	1 774 000	1,3
	1975	2 289 400	1,2
2. Francja			
	1963	404 400	1,7
	1967	558 550	2,2
	1969	698 520	2,0
	1971	872 430	1,9
	1973	1 113 550	1,7
	1975	1 438 980	1,8
3. Holandia			
	1964	60 708	1,9
	1967	80 997	2,2
	1969	101 715	2,1
	1971	129 650	2,0
	1973	168 110	1,8
	1975	205 360	2,0
4. RFN			
	1964	422 150	1,4
	1967	496 860	1,7
	1969	605 680	1,7
	1971	762 540	2,0
	1973	928 180	2,0
	1975	1 045 520	2,1
5. Włochy			
	1963	31 053 000	0,6
	1967	43 517 000	0,7
	1969	51 691 000	0,8
	1971	63 056 000	0,9
	1973	82 143 000	0,9
	1975	112 358 000	1,0
II. Członkowie EWG od 1973 r.			
6. Dania			
	1967/68	83 817	0,8 ^a
	1969	105 599	1,0 ^a
	1971	128 452	0,8 ^a
	1973	165 158	1,0 ^a
	1975	203 703	1,1 ^a
7. Irlandia			
	1963	795	0,5
	1967	1 109	0,5
	1969	1 446	0,6
	1971	1 860	0,7
	1975	3 510	0,8
8. W. Brytania			
	1964/65	33 064	2,3
	1967/68	39 921	2,4
	1969/70	46 130	2,3
	1970/71	50 707	2,1
	1972/73	62 769	2,1
	1975/76	102 969	2,1

Źródła: *Patterns of Resources Devoted to Research and Experimental Development in the OECD Area, 1963 - 1971* - OECD, Paris 1975, s. 89; *Faktenbericht 1977 zum Bundesbericht Forschung V*, s. 248; *International Statistical Year 1975. International survey of the Resources Devoted to R. & D. by OECD Member Countries*. OECD, Paris 1979, s. 46; *National Accounts of OECD Countries 1975*, Vol. I; obliczenia własne autora.

Objaśnienia: ^a) jest to udział w wewnętrznym produkcie społecznym brutto wydatków na B+R, obejmujących także środki na nauki społeczne i humanistyczne.

dów, jakie na korzyść Republiki Federalnej występowały już w 1964 r., ulegały systematycznie istotnemu pogłębieniu.

Tendencja taka odnosiła się również do wzrostu przewagi RFN w stosunku do dwóch krajów, które na początku lat siedemdziesiątych, wraz z W. Brytanią, przystąpiły do EWG, a mianowicie Danii i Irlandii.

W latach 1964-1975 systematycznie umacniała się pozycja Niemiec Zachodnich w EWG nie tylko w zakresie wielkości ogólnych wydatków na B+R, ale i udziału tych wydatków w wewnętrznym produkcie społecznym brutto. W wyniku dynamicznego rozwoju globalnych nakładów na prace badawcze i rozwojowe Republika Federalna już na początku lat siedemdziesiątych wyprzedziła pod względem ich udziału w PSB (wewnętrznym) Francję oraz zrównała się w tej dziedzinie z Holandią (por. tabela IV). Przypomnijmy tutaj, iż w 1964 r. udział ten był w Niemczech Zachodnich znacznie niższy niż w obydwu krajach — odpowiednio o więcej niż 0,3 punkta oraz o 0,5 punkta procentowego.

W 1973 r. RFN posiadała wyższe ogólne wydatki na B+R, wyrażone w wartościach relatywnych, niż Francja i Holandia (por. tabela IV). Plasowała się jednakże w tej dziedzinie na drugim miejscu wśród krajów Europejskiej Wspólnoty Gospodarczej, gdyż w 1973 r. do ugrupowania przystąpiła m. in. W. Brytania. Taki sam poziom, jak Zjednoczone Królestwo, Republika Federalna osiągnęła w 1975 r. (por. tabela IV).

Jak podkreślono w pierwszej części niniejszego artykułu, RFN posiadała w 1964 r. znaczną przewagę nad Włochami i Belgią w zakresie udziału ogólnych wydatków na B+R w wewnętrznym produkcie społecznym brutto. Przewaga ta wzrosła w latach 1964-1975. Nastąpiło wówczas również dalsze rozszerzanie na korzyść Republiki Federalnej znacznych różnic w wielkości globalnych nakładów na prace badawcze i rozwojowe, wyrażonych w liczbach relatywnych, w stosunku do Danii i Irlandii (por. tabela IV).

ZAKOŃCZENIE

W latach 1964-1975, w wyniku znacznego wzrostu ogólnych nakładów na prace badawcze i rozwojowe w RFN, doszło do istotnego umocnienia jej pozycji w Europejskiej Wspólnocie Gospodarczej w sferze tychże nakładów. Republika Federalna z kraju, zajmującego drugie miejsce we Wspólnocie (za Francją), przekształciła się w państwo dominujące w tej dziedzinie. Tej pozycji Niemiec Zachodnich nie mogło nadwereżyć przystąpienie W. Brytanii do EWG w 1973 r., gdyż wydawały one już wówczas dużo wyższe sumy na prace badawcze i rozwojowe niż Zjednoczone Królestwo. Republika Federalna znacznie zwiększyła w analizowanym okresie i tak zdecydowaną przewagę w zakresie wielkości ogólnych wydatków na B+R w stosunku do Holandii, Włoch, Belgii oraz krajów, które razem z W. Brytanią przystąpiły do EWG, czyli Danii i Irlandii.

W latach 1964-1975 nastąpiło nie tylko wyraziste umocnienie pozycji Niemiec Zachodnich w Europejskiej Wspólnocie Gospodarczej, jeśli chodzi o wysokość globalnych funduszy, przeznaczonych na prace badawcze i rozwojowe, ale i ich udział w wewnętrznym produkcie społecznym brutto. RFN w 1971 r. wysunęła się na pierwsze miejsce w tej dziedzinie we Wspólnocie, wyprzedzając Francję oraz zrównując się z Holandią. Jakkolwiek w dwa lata później Republika Federalna osiągnęła również wyższy niż Holandia poziom ogólnych nakładów na B+R, wyrażonych w wartościach relatywnych, przystąpienie W. Brytanii do EWG pozbawi-

ło ją pierwszego miejsca we Wspólnocie. Pozycję tę RFN osiągnęła ponownie w 1975 r., zrównując się ze Zjednoczonym Królestwem pod względem wysokości udziału ogólnych wydatków na B+R w PSB (wewnętrznym). Republika Federalna w badanym okresie zwiększyła swą i tak znaczną przewagę występującą w tej dziedzinie w stosunku do Belgii, Włoch, Danii i Irlandii.

Duże umocnienie pozycji Niemiec Zachodnich w EWG w sferze globalnych nakładów na prace badawcze i rozwojowe, jakie miało miejsce w latach 1964-1975, było zjawiskiem bardzo korzystnym z punktu widzenia interesów gospodarki tego kraju. Stwarzało ono bowiem podstawy do dalszego wzrostu roli RFN w ekonomice Wspólnoty.

Piotr Kalka

POGLĄDY SPOŁECZEŃSTWA ZACHODNIONIEMIECKIEGO W LATACH SIEDEMDZIESIĄTYCH W KWESTII ZJEDNOCZENIA EUROPEJSKIEGO

Dążenie do integracji europejskiej od początku istnienia Republiki Federalnej Niemiec stało się jednym z podstawowych założeń polityki tego państwa i takim jest do dnia dzisiejszego, mimo częściowej zmiany motywów wynikających zarówno ze wzrostu potencjału gospodarczego RFN, jak i zmiany taktyki zachodnioniemieckiej polityki zagranicznej. Powszechna akceptacja przez społeczeństwo zachodnioniemieckie idei zjednoczonej Europy wynikała z przesłanek ekonomicznych i polityczno-ideologicznych. Identyfikacja z pojmowaną klasowo ideą zjednoczenia europejskiego wynikała z istniejącego w społeczeństwie zachodnioniemieckim strachu przed rzekomym „komunistycznym zagrożeniem”. Obok motywu strachu, jak należy sądzić, podstawową rolę odgrywał i nadal odgrywa motyw oczekiwanych korzyści gospodarczo-politycznych. Obok nich należy wspomnieć znaczenie innej grupy motywów (choć ściśle z nimi powiązanych), które ogólnie można by było nazwać motywami oczekiwań czy mniej lub bardziej irracjonalnych życzeń. O ile przy tym dwie pierwsze grupy motywów tj. strachu i korzyści gospodarczo-politycznych w zasadzie odnoszą się do całego społeczeństwa, to motyw oczekiwań, przede wszystkim o charakterze narodowo-politycznym, zmieniał się w zależności od politycznej sytuacji w świecie. Niektóre z jego elementów nie znajdują z tych czy innych przyczyn odzwierciedlenia w badaniach empirycznych (np. dążenie do przywrócenia przewagi niemieckiej w Europie środkowo-wschodniej pod hasłami integracji europejskiej, czy, jak to można zaobserwować, dążenia do stworzenia z Europy Zachodniej trzeciej siły, w której RFN odgrywałaby czołową rolę). W idei „jedności Europy” siły rządzące RFN od początku widziały m. in. możliwość rewizji stosunków społeczno-politycznych i zmian terytorialnych będących następstwem II wojny światowej. Należy także podkreślić, że myślenie europejskie stało się dla Niemców z Republiki Federalnej niejako formą zastępczą zdezautowowanego i oficjalnie potępionego tradycyjnego nacjonalizmu niemieckiego. Wysoki stopień zainteresowania zjednoczeniem europejskim wynikał z przekonania większości społeczeństwa zachodnioniemieckiego, że przyszłe ewentualne zjednoczenie Niemiec mogłoby nastąpić jedynie w oparciu i w ramach zjednoczenia europejskiego. Przekonanie to istnieje także w chwili obecnej, mimo że pod pojęciem „zjed-